

УДК 347.965:33.021.8:[331.361.3+331.547](477)
DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.6>

ДОСТУП ДО ПРОФЕСІЇ АДВОКАТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Кухнюк Д.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
голова Національної служби посередництва і примирення
ORCID: 0000-0003-2294-4945*

Клименко Г.О.,
*аспірантка кафедри юстиції
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0007-4008-3102*

Кухнюк Д.В., Клименко Г.О. Доступ до професії адвоката в Україні: сучасний стан, виклики та напрями реформування.

У статті досліджуються актуальні проблеми доступу до професії адвоката в Україні як ключового елемента формування якісного кадрового потенціалу адвокатури, що безпосередньо впливає на ефективність захисту прав і свобод людини в умовах розвитку правової держави та європейської інтеграції. У процесі дослідження проаналізовано сучасний стан процедури набуття статусу адвоката та виявлено системні недоліки, такі як відсутність морально-етичних вимог до кандидатів, недосконалість організації і технічна застарілість кваліфікаційного іспиту та формальний характер стажування, які перешкоджають прозорості, об'єктивності та відповідності процедури доступу до професії адвоката європейським стандартам. Попри певний прогрес у реформах судової системи, процедура доступу до адвокатської професії характеризується вразливістю до корупційних ризиків та зниженням якості надання правничої допомоги.

Окремо у статті розглядаються стратегічні документи державної політики, а саме стратегії розвитку системи правосуддя, які констатували наявність проблем функціональної спроможності адвокатури, а також проведено аналіз тіньових звітів, звіту Міжнародної комісії юристів та висновків Європейської Комісії за 2023–2024 роки, які фіксують відсутність прогресу в реформуванні, неузгодженість законодавства з європейськими стандартами, корупційні ризики в допуску до професії та потребу в прозорій трансформації органів Національної асоціації адвокатів України.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано напрями реформування чинної процедури доступу до професії адвоката: запровадження критерію доброчесності до осіб, які прагнуть набутти право на заняття адвокатською діяльністю, реформування іспиту через цифровізацію та анонімне тестування, переосмислення стажування як повноцінного етапу підготовки з подовженням тривалості та оцінюванням компетентностей майбутніх адвокатів. Відповідні зміни забезпечать баланс незалежності та відкритості адвокатури, підвищать якість правової допомоги, суспільну довіру та відповідність стандартам ЄС, сприяючи євроінтеграції України.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, доступ до професії адвоката, професійна підготовка, кваліфікаційний іспит, стажування, реформа адвокатури.

Kukhniuk D.V., Klymenko H.O. Access to the legal profession in Ukraine: current status, challenges and directions for reform.

The article examines current issues of access to the Bar in Ukraine as a key element in the formation of high-quality human resources for the legal profession, which directly affects the effectiveness of

the protection of human rights and freedoms in the context of the development of the rule of law and European integration. The study analyses the current state of the procedure for acquiring the status of a lawyer and identifies systemic shortcomings, such as the lack of moral and ethical requirements for candidates, the imperfect organisation and technical obsolescence of the qualification exam, and the formal nature of the internship, which hinder transparency, objectivity and compliance of the procedure for access to the Bar with European standards. Despite some progress in judicial reforms, the procedure for access to the Bar is characterised by vulnerability to corruption risks and a decline in the quality of legal aid.

The article separately examines strategic public policy documents, namely strategies for the development of the justice system, which noted problems with the functional capacity of the bar, and analyses shadow reports, the report of the International Commission of Jurists and the conclusions of the European Commission for 2023–2024, which note the lack of progress in reform, the inconsistency of legislation with European standards, corruption risks in admission to the Bar, and the need for transparent transformation of the bodies of the National Bar Association of Ukraine.

Based on the results of the study, the following directions for reforming the current procedure for accessing the legal profession have been substantiated: introduction of integrity criteria for persons seeking to obtain the right to practise law, reform of the examination through digitalisation and anonymous testing, rethinking of internships as a full-fledged stage of training with an extension of the duration and assessment of the competencies of future lawyers. These changes will ensure a balance between the independence and openness of the legal profession, improve the quality of legal aid, public trust and compliance with EU standards, thereby promoting Ukraine's European integration.

Key words: legal profession, legal practice, access to the legal profession, professional training, qualifying examination, internship, Bar reform.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку правової держави в Україні адвокатура виступає одним із ключових елементів системи правосуддя, забезпечуючи реалізацію конституційного права громадян на професійну правничу допомогу. Доступ до професії адвоката, як інститут, що регулює процедуру набуття статусу адвоката, є фундаментальним чинником для формування якісного кадрового потенціалу адвокатури, який безпосередньо впливає на ефективність захисту прав і свобод людини. За даними Національної асоціації адвокатів України, станом на грудень 2024 року в Україні налічується понад 70 тисяч адвокатів. Водночас, кількісний показник не є індикатором якості кадрового потенціалу та стійкості інституту. Вирішальне значення має якість процедур доступу, тобто рівень їх нормативної визначеності, прозорості та відповідності засадам справедливості. Насамперед ідеться про чіткість вимог до кандидатів (освітніх, мовних, етичних), включно з єдиними підходами до перевірки доброчесності, методологічно коректну організацію кваліфікаційного іспиту як інструменту об'єктивного вимірювання професійної придатності, змістовно орієнтоване стажування, побудоване на чітко окреслених результатах професійної підготовки та формативному оцінюванні, а не на формальному дотриманні звітних вимог.

Однак, незважаючи на певний прогрес у реформах судової системи, процедура доступу до адвокатської професії в Україні продовжує характеризуватись низкою системних недоліків, які перешкоджають її відкритості, прозорості та відповідності європейським стандартам. Актуальність проблеми посилюється процесами європейської інтеграції України, які передбачають гармонізацію національного законодавства з нормами Європейського Союзу та виконання зобов'язань, визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

Сучасна система доступу до адвокатської професії в Україні, попри формальну відповідність конституційним нормам, не забезпечує балансу між незалежністю адвокатури та її відкритістю, що призводить до зниження якості правової допомоги, зменшення довіри суспільства до правосуддя та гальмування євроінтеграційних процесів. Це зумовлює потребу у комплексному переосмисленні інституційної архітектури доступу до професії адвоката: від чітких критеріїв допуску та цифровізованих інструментів оцінювання до оновленого змісту стажування та ефективних механізмів підзвітності.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану процедури доступу до професії адвоката в Україні, виявлення ключових проблем і суперечностей у його функціонуванні, а також обґрунтування напрямів реформування із урахуванням європейських стандартів та потреб розвитку адвокатури України.

Стан опрацювання проблематики. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці таких вітчизняних науковців як Н.М. Бакаянова, А.М. Бірюкова, Т.Б. Вільчик, В.В. Владиславська, В.В. Заборовський, С.О. Іваницький, А.В. Іванцова, С.Я. Фурса, Н.В. Пацкан, присвячені функціональним і організаційним основам адвокатури України та проблематиці процедури доступу до професії адвоката в Україні зокрема. Однак сучасний розвиток адвокатури актуалізує необхідність подальших комплексних досліджень, спрямованих на визначення оптимальної моделі процедури доступу до професії адвоката, забезпечення прозорості та об'єктивності відповідних етапів зазначеної процедури набуття права на заняття адвокатською діяльністю.

Виклад основного матеріалу. Адвокатура як інституційна складова системи правосуддя виконує подвійне завдання: забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу та виступає гарантом належної якості представництва й захисту. Відповідно, процедури доступу до професії адвоката визначають кадрову спроможність інституту, рівень етичних стандартів і довіру суспільства до правосуддя загалом. Нормативна еволюція цього інституту в Україні демонструє перехід від первинної моделі, закріпленої Законом України «Про адвокатуру», до сучасної конструкції, визначеної чинним Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що інституціоналізувала адвокатське самоврядування та деталізувала механізми добору й дисциплінарної відповідальності. Якщо Закон України «Про адвокатуру» відображав перехідний характер пострадянської трансформації та задавав лише базову рамку доступу, то чинне законодавство вибудувало розгалужену архітектуру органів самоврядування і визначило ключові елементи шляху кандидата: відповідність законодавчим вимогам, допуск до кваліфікаційного іспиту, складання іспиту, проходження стажування, прийняття присяги. Водночас чинна процедура доступу до професії характеризується відсутністю прозорості та вразливістю до корупційних ризиків, що знижує об'єктивність добору кандидатів і негативно позначається на якості надання професійної правничої допомоги.

Попри статус адвокатури як самоврядного та незалежного інституту, держава послідовно фіксувала проблеми у її організації та функціонуванні, що зумовило включення відповідних завдань до стратегій реформування правосуддя. Вже через три роки після ухвалення чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Стратегія реформування судочинства, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки констатувала низку проблем функціональної спроможності системи надання правової допомоги, зокрема недосконалість механізмів формування органів адвокатського самоврядування та їх взаємодії, а також недостатній рівень професійної підготовки адвокатів. У межах відповідної Стратегії було сформульовано комплекс завдань і заходів, серед яких згадувалось підвищення стандартів здійснення адвокатської діяльності (включно з посиленням професійних і морально-етичних вимог до претендентів на статус адвоката), зміцнення дисциплінарного контролю за професією, поліпшення процедур складання кваліфікаційного іспиту та проходження стажування, удосконалення інституту помічника адвоката тощо [1].

Наступна Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки знову звернула увагу на недосконалість інституційних механізмів адвокатури та надмірну складність процедур доступу до адвокатської діяльності, зазначивши про необхідність реформування інституту адвокатури шляхом перегляду вимог щодо набуття права на заняття адвокатською діяльністю, запровадження прозорості та стандартизованої процедури проведення єдиного кваліфікаційного іспиту і вдосконалення інституту стажування [2].

Поряд із офіційними стратегічними документами державної політики у сфері правосуддя стан та проблеми інституту адвокатури системно відстежувалися незалежними організаціями, які надавали альтернативну оцінку ефективності реформ і виявляли прогалини у правозастосуванні.

У тіншовому звіті «Адвокатура України: уроки перших років самоврядності» автори зазначали, що порядок доступу до професії адвоката має низку суттєвих недоліків, а саме: відсутність визначених законом морально-етичних вимог до претендентів (зокрема щодо доброчесності), надмірна тривалість періоду очікування перед складанням кваліфікаційного іспиту, недосконала модель стажування, коли воно відбувається після іспиту, тоді як у більшості країн Європейського Союзу до нього, надто короткий строк стажування порівняно з європейською практикою (у середньому близько трьох років), а також необґрунтоване ускладнення доступу шляхом встановлення додаткових, не передбачених Законом, вимог та обмежень (зокрема обов'язкового навчання у Вищій школі адвокатури Національної асоціації адвокатів України для стажистів і помічників) [3, с. 36].

Доречним доповненням до наведених оцінок є звіт Міжнародної комісії юристів «Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні», який, попри основний фокус на питаннях безпеки та незалежності адвокатів, торкнувся і доступу до професії. У документі фіксуються критичні зауваження щодо кваліфікаційної процедури та практик видачі свідоцтв про право на заняття адвокатською діяльністю [4, с. 18-19]. Крім того, Місія отримала численні повідомлення про високий рівень корупції в адвокатурі, причому саме допуск до професії послідовно називали однією з найбільш проблемних ділянок. Визнання наявності таких вразливостей представниками НААУ, зафіксоване у звіті, посилювало аргументацію щодо потреби інституційних запобіжників і процедурних гарантій прозорості та підзвітності на етапах доступу.

В умовах повномасштабного вторгнення питання функціонування адвокатури постало особливо гостро, оскільки саме адвокатура забезпечує інституційні гарантії реалізації та захисту прав громадян, у тому числі постраждалих від збройної агресії. У Проєкті Плану відновлення України (матеріали робочої групи «Юстиція») наголошувалось на недостатній ефективності державної політики у сфері адвокатури та адвокатської діяльності, необхідності приведення до кращих міжнародних стандартів та було визначено наступні пріоритети вдосконалення процедури доступу до професії адвоката: посилення кваліфікаційних вимог до осіб, які претендують на доступ до професії; запровадження прозорості, стандартизованої й технологічно захищеної процедури складання кваліфікаційного іспиту; а також модернізацію інституту стажування з акцентом на наставництві, уніфікованих критеріях оцінювання та підзвітності [5, с. 101–105]. Сукупна реалізація цих заходів покликана зміцнити професійну спроможність адвокатури, мінімізувати корупційні ризики, підвищити суспільну довіру до правосуддя та узгодити національну практику з європейськими стандартами доступу до правничих професій.

У проміжку між попередніми оцінками та 2023 роком відчутних системних зрушень не відбулося. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України за 2023 рік знову окреслив ті самі дефекти доступу до професії. Зокрема, наголосив на відсутності в законі чітко визначених морально-етичних критеріїв допуску, зафіксував інституційний опір з боку НААУ та регіональних органів адвокатського самоврядування спробам якісно змінити процедуру кваліфікаційного іспиту, а також звернув увагу на формалізм чинної моделі стажування та практику необґрунтованого ускладнення доступу через запровадження додаткових, не передбачених законом вимог і обмежень [6, с. 173–178].

З огляду на євроінтеграційний курс України, оцінки Європейської Комісії фактично виконують роль зовнішнього аудиту інституційної спроможності адвокатури, задаючи не лише діагноз, а й вектор очікувань. У звіті за 2023 рік наголошено на потребі суттєвого вдосконалення кваліфікаційних і дисциплінарних процедур як на рівні нормативного регулювання, так і на практиці, зокрема, підкреслено, що допуск до професії залишається недостатньо прозорим і вразливим до корупційних ризиків, що негативно впливає на авторитет та інституційну незалежність адвокатури [7, с. 27]. В свою чергу, у звіті Європейської Комісії за 2024 рік зроблено висновок про відсутність прогресу в реформуванні адвокатури: чинне законодавство залишається не узгодженим з Конституцією України, актуальними європейськими стандартами та належною практикою, а подальші кроки мають передбачати прозоре реформування органів Національної асоціації адвокатів України та пріоритезувати істотне поліпшення процедур доступу до професії, дисциплінарного провадження, фінансового управління й системи безперервного професійного навчання адвокатів [8, с. 31].

Виявлені незалежними аналітичними організаціями та у висновках Європейської Комісії недоліки інституту адвокатури, зокрема у сегменті доступу до професії, були операціоналізовані у Дорожній карті з питань верховенства права, де як стратегічний результат визначено функціонування прозорості, підзвітної та професійної адвокатури. Для досягнення відповідного результату передбачено запровадження єдиного, стандартизованого, загальнонаціонального та цифровізованого кваліфікаційного іспиту для осіб, які прагнуть набути статус адвоката (з метою забезпечення рівного доступу та підвищення неупередженості й об'єктивності оцінювання), а також перегляд і, за потреби, вдосконалення Правил адвокатської етики та доброчесності для адвокатів і членів органів адвокатського самоврядування відповідно до кращих європейських практик [9].

З огляду на викладене вище доцільним вбачається обґрунтування ключових недоліків процедури доступу до адвокатської професії та визначення дієвих способів їх усунення на нормативно-му, інституційному й процедурному рівнях. Сучасна система доступу до адвокатської професії в

Україні базується на Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який визначає вимоги до осіб, які прагнуть набути право на заняття адвокатською діяльністю, процедуру складання кваліфікаційного іспиту та проходження стажування. Так, відповідно до статті 6 Закону, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [10].

Рекомендація №R(2000)21 Комітету Міністрів Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів визначає високий рівень правової підготовки і моральності однією із основних передумов приєднання до професії [11].

Як справедливо зазначає В.В. Заборовський, в професійній діяльності адвоката, вагоме місце поряд з його кваліфікацією займає і моральний бік адвоката, адже такий значний вплив моральних засад на професійну діяльність адвоката насамперед пов'язаний із специфікою останньої, оскільки адвокат, частіше, ніж представники інших юридичних професій, повинен звертатися до моралі та неухильно дотримуватись моральних настанов [12, с. 193]. Водночас, чинний Закон не містить визначених морально-етичних вимог до осіб, які мають намір набути право на заняття адвокатською діяльністю.

Як вже було згадано вище, адвокатура, разом із прокуратурою та суддівською гілкою влади, є елементом цілісної системи правосуддя в Україні. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що кандидат на посаду судді відповідає критерію доброчесності, якщо відсутні обґрунтовані сумніви у його незалежності, чесності, неупередженості, непідкупності, сумлінності, у дотриманні ним етичних норм, у його бездоганній поведінці у професійній діяльності та особистому житті, а також щодо законності джерел походження його майна, відповідності рівня життя кандидата на посаду судді або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата на посаду судді його попередньому статусу [13]. Критерій доброчесності має нормативно і процедурно оформлений вимір й щодо прокурорів: він застосовується як на етапі добору (конкурсу), так і через обов'язок щорічно проходити таємну перевірку доброчесності [14]. З метою її проведення кожен прокурор щороку подає анкету доброчесності прокурора, яка містить відомості про родинні зв'язки та блок декларативних тверджень, що підлягають персональному підтвердженню або запереченню, зокрема невчинення дій, що порочать звання прокурора, відсутність корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, належне виконання вимог фінансового контролю, недопущення конфлікту інтересів, належне інформування про пропозиції неправомірної вигоди тощо. Такий комплексний підхід відображає розуміння доброчесності як інтегральної професійної якості, що перевіряється не одноразово, а впродовж служби, поєднуючи етичний стандарт із інструментами публічної підзвітності. У цій перспективі проявляється асиметрія регулювання через відсутність аналогічного, чітко визначеного та процедурно забезпеченого критерію доброчесності для претендентів на право займатися адвокатською діяльністю і механізмів періодичного підтвердження етичних стандартів у професії адвоката, що зумовлює потребу його нормативного впровадження.

Окремої уваги заслуговує кваліфікаційний іспит як ключовий інструмент добору до професії, від якого залежить не лише об'єктивність оцінювання й довіра до результатів, а й якість кадрового складу адвокатури та, зрештою, рівень надання професійної правничої допомоги. Чинна процедура кваліфікаційного іспиту складається з двох етапів: письмового та усного іспитів, які складаються окремо. Екзаменаційні білети для кожного етапу формуються кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури на підставі Програми складання кваліфікаційного іспиту, затверджуються рішенням КДКА та зберігаються у запечатаних конвертах [15]. Спершу складається письмовий іспит: кандидат готує за обраним білетом три завдання з різних галузей права та письмовий висновок щодо правової позиції і тактики захисту (або іншої правничої допомоги) за фабулою справи. До усного етапу допускаються лише ті особи, які успішно склали письмовий іспит. Під час складання усної частини іспиту кандидат має надати відповіді на 16 питань, визначених в обраному ним екзаменаційному білеті.

Як справедливо стверджує В.В. Владишевська, така процедура складання кваліфікаційного іспиту є неефективною та не відповідає умовам та розвитку сучасності. Так, аналізуючи першу ча-

стину кваліфікаційного іспиту (письмову) необхідно висловити зауваження з приводу недоцільності складання процесуальних документів у письмовому варіанті, у зв'язку із тим, що кандидат витрачає дуже багато часу на складання таких документів, але по суті це не дає комісії можливості об'єктивно оцінити його знання [16, с. 129]. Науковиця також пропонує альтернативу письмовій частині кваліфікаційного іспиту – проведення комп'ютерного анонімного тестування на визначення рівня знань претендента, що у подальшому надасть можливість уникнути дублювання із програмою стажування кандидата, де він складає процесуальні документи з усіх спеціалізацій.

Варто відмітити, що Рада адвокатів України вже робила спробу змінити процедуру кваліфікаційного іспиту шляхом затвердження відповідної концепції реформування, яка передбачала запровадження «єдиного вікна» на сайті НААУ для подання заяв про допуск до складання кваліфікаційного іспиту через відповідний функціонал сайту, з автоматичним розподілом таких заяв, онлайн-оплату та вибір дати і регіону для проходження іспиту [17]. Модель іспиту також передбачала два етапи: комп'ютерне тестування у спеціально обладнаних приміщеннях ради адвокатів відповідного регіону або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії з відеоспостереженням та автоматичною генерацією питань з десяти тематичних блоків для перевірки теоретичних знань у галузі права, та другий (практичний) етап, виконання якого полягало у вирішенні юридичних задач та складанні процесуальних документів із можливістю використання програмного забезпечення та правових баз. Однак, впровадження цієї моделі кваліфікаційного іспиту на практиці так і не відбулося.

Таким чином, хоча процедура складання кваліфікаційного іспиту формально врегульована законом, її практична реалізація містить низку особливостей, що створюють суттєві виклики для забезпечення прозорості, неупередженості та суспільної довіри. Перш за все, чинна модель кваліфікаційного іспиту є технічно застарілою і такою, що не відповідає вимогам прозорості та об'єктивності, оскільки й досі базується на паперових носіях, ручному написанні процесуальних документів та перевірці відповідей без використання цифрових технологій і автоматизованих механізмів оцінювання, що суперечить сучасним європейським стандартам проведення професійних іспитів та підвищує ризики суб'єктивізму й корупційних практик. Крім того, вимога щодо викладення процесуальних документів власноруч написаним текстом на аркуші паперу не є ефективною оцінкою компетентностей адвоката у 2025 році, адже на практиці документи створюються в текстових редакторах із перевіркою посилань і цитувань. Такий формат складання письмової частини іспиту зсуває акцент з юридичного аналізу на каліграфію й швидкопис, збільшує помилки та ускладнює подальшу перевірку. Оцінювання без автоматизованих інструментів і чітких рубрик породжує простір для суб'єктивізму та корупційних практик, а закритий доступ до екзаменаційних матеріалів та відсутність прикладів вирішення завдань не відповідає принципам передбачуваності та рівності. В свою чергу, відсутність відеоспостереження й належного доступу незалежних спостерігачів або громадськості унеможливорює нормальний зовнішній контроль і знижує довіру до результатів. У комплексі ці чинники створюють середовище, в якому результати іспиту ризикують сприйматися як продукт закритих і потенційно упереджених процедур.

Не менш важливим етапом на шляху до отримання права на заняття адвокатською діяльністю є стажування, яке покликане закріпити теоретичні знання та навички, отримані в результаті теоретичної підготовки особи, яка склала кваліфікаційний іспит, та підготувати таку особу до самостійного здійснення адвокатської діяльності. Від стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складання кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічником адвоката не менше одного року за останні два роки.

Наразі стажування здійснюється протягом шести місяців і обчислюється шляхом сумарного обліку робочого часу на виконання програми і плану стажування, який має становити не менше п'ятсот п'ятдесяти годин робочого часу, з яких п'ятдесят годин має становити заняття юридичною практикою [18]. Загалом під час проходження стажування особа має надавати правову інформацію та консультації, складати заяви, скарги та інші процесуальні документи, представляти інтереси фізичних та юридичних осіб, збирати докази, отримувати письмові висновки спеціалістів та експертів, тобто здійснювати увесь об'єм прав, який належить адвокату. Однак, на практиці стажування виконує радше формальну, ніж освітньо-практичну функцію. Відповідно до чинного Положення про порядок і організацію проходження стажування, стажування може здійснюватись у вільний від основної роботи час стажиста. Однак, за умови поєднання стажування з іншою трудовою діяльністю кандидати рідко мають можливість повністю виконати відповідну вимогу з дотримання мінімальної кількості годин стажування.

Як зазначає Н. Анікіна, практикуючі адвокати вважають передбачений Законом строк стажування в шість місяців недостатнім, тому що такий строк не дасть можливості особі стажиста отримати повне уявлення щодо здійснення захисту в кримінальному провадженні і, особливо, здійснення представництва в цивільних справах, які, як відомо, мають тенденцію до тривалих термінів їх розгляду. На думку авторки, термін стажування мав би становити мінімум дванадцять місяців [19, с. 286].

В свою чергу, В.В. Заборовський дійшов до висновку, що претендент на заняття адвокатською діяльністю повинен проходити стажування строком не менше 18 місяців, який у разі необхідності може бути продовжений ще на строк до 6 місяців [20, с. 266]. Відповідна думка підтверджується також дослідженою практикою країн Європейського Союзу, в яких строк проходження стажування в основному складає від 1 до 3 років.

У більшості держав Європейського Союзу стажування інтегроване в кваліфікаційну траєкторію як етап, що передує остаточному іспиту або розташовується між двома обов'язковими іспитами. У Франції спочатку відбувається конкурс на вступ до Центру професійної підготовки адвокатів (CRFPA). Після успішного складання цього іспиту кандидати проходять 18-місячне стажування, яке завершується фінальним іспитом (CAPA) [21]. У Німеччині проходження дворічного стажування є обов'язковим після першого державного іспиту й передує другому, який є визначальним для доступу до юридичних професій, включно з адвокатурою. Найбільш суворим з точки зору строків стажування є досвід Австрії, адже у цій країні стажування передує іспиту та становить близько 5 років [22, с. 221-222].

Таким чином, з урахуванням європейського підходу до підготовки адвокатів, Україна має нормативно впорядкувати інститут стажування як повноцінний і стандартизований етап професійної підготовки, а саме передбачити істотне збільшення його тривалості, уніфікувати програму та результати навчання, передбачити оцінювання результатів стажування за прозорими критеріями, а також цифровий облік годин і діяльності стажиста. Також, доцільно розглянути модель розміщення стажування до складання остаточного кваліфікаційного іспиту (або між двома етапами оцінювання), аби іспит перевіряв уже сформовані практичні компетентності, а не потенційну готовність особи до здійснення адвокатської діяльності. Такий підхід наблизить українську модель до усталених практик Європейського Союзу, підвищить якість фахової підготовки та довіру до процедури допуску до адвокатської професії.

Висновки. Доступ до професії адвоката в Україні є ключовим інститутом, що визначає кадровий потенціал та суспільну довіру до адвокатури як інституційної складової системи правосуддя. Попри нормативну еволюцію та формальну відповідність чинного законодавства конституційним вимогам, сучасна модель набуття права на заняття адвокатською діяльністю залишається вразливою до низки системних недоліків. Йдеться про відсутність чітко визначених морально-етичних критеріїв доброчесності, застарілі та технічно недосконалі процедури складання кваліфікаційного іспиту, а також формалізований характер стажування, який не забезпечує формування належних практичних компетентностей.

Збереження існуючої моделі створює ризики зниження якості надання правничої допомоги, поглиблення недовіри суспільства до правосуддя та уповільнення євроінтеграційних процесів, оскільки оцінки Європейської Комісії та незалежних аналітичних організацій одностайно вказують на необхідність докорінного оновлення інституційної архітектури доступу до професії адвоката.

Заходи щодо вдосконалення процедури доступу до адвокатської професії мають бути спрямовані на одночасне посилення прозорості, підзвітності та професійної якості добору, із чітким нормативним, інституційним і процедурним оформленням. Передусім, доцільно законодавчо запровадити критерій доброчесності для претендентів на набуття права на заняття адвокатською діяльністю, шляхом внесення до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначення змісту цього критерію, механізми його перевірки та наслідки виявлення невідповідності. Також, ключовим напрямом є модернізація кваліфікаційного іспиту як інструменту об'єктивного вимірювання професійної придатності. Рекомендується повний перехід до цифровізованої моделі: анонімного комп'ютерного тестування на базі захищених платформ із автоматизованою генерацією та оцінюванням тестових завдань та відеоспостереженням за процесом проведення іспиту. Інший структурний блок, який потребує суттєвого вдосконалення – це переосмислення стажування як повноцінного, змістово орієнтованого етапу підготовки. Доцільно збільшити його тривалість щонайменше до 12-18 місяців, інтегрувавши стажування до кваліфікаційної підготов-

ки до або між етапами іспиту, щоб підсумкове оцінювання фіксувало вже сформовані практичні компетентності. Лише така модель доступу до професії адвоката дозволить сформулювати стійкий і добросовісний кадровий потенціал адвокатури, підвищити довіру суспільства до правосуддя та відповідати стандартам Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 20.05.2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.
2. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11.06.2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.
3. Тіньовий звіт. Адвокатура України: уроки перших років самоврядності (2018). Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ, 2018. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/shadow_report_bar_19.09.2018pdf-1.pdf.
4. Між молотом та ковадлом: напади на адвокатів в Україні – звіт Міжнародної комісії юристів в Україні, квітень 2020 року. URL: <https://zib.com.ua/files/Ukraine-Between-the-rock-and-the-anvil-Publications-Reports-Mission-report-2020-UKR.pdf>.
5. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Юстиція». Національна рада з відновлення України від наслідків війни, липень 2022 року. URL: https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a52e2f031/62dea471331181b583d43ec5_Юстиція.pdf.
6. Тіньовий звіт до розділу 23 “Правосуддя та фундаментальні права” Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році (2024). URL: <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2024/09/tinovyj-zvit-rozdil-23-yes-ukrayina.pdf>.
7. 2023 EU Enlargement Report on Ukraine. European Commission. URL: <https://shorturl.at/UZYbH>.
8. 2024 EU Enlargement Report on Ukraine. European Commission. URL: <https://shorturl.at/nb7EH>.
9. Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf.
10. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року № 5076-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
11. Рекомендація № R(2000)21 Комітету Міністрів Ради Європи про свободу професійної діяльності адвокатів, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf.
12. Заборовський В.В. Моральні засади здійснення адвокатської діяльності: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Ч. 3, № 81 С. 191–196. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.28>.
13. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року №1402-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
14. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
15. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, затверджений рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2013 року № 270. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2024-06-07-poryadki-23_668d2e1b36603.pdf.
16. Владишевська, В.В. (2021). Набуття статусу адвоката в Україні та інших пострадянських країнах: порівняльно-правове дослідження [Рукопис дис. д-ра філософії]. Національний університет «Одеська юридична академія». URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/58350f96-61f9-481f-81b5-59050e0f1a9f/content>.
17. Питання реформування процедури складення кваліфікаційного іспиту для отримання права на заняття адвокатською діяльністю: рішення Ради адвокатів України № 25 від 30.03.2018 року. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2018-03-30-r-shennya-rau-25_5acf55f8a1406.pdf.

18. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 01.06.2018 року № 80. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2024-12-13-polozhennya-89_67a5ebd5582e0.pdf.
19. Анікіна Н. Набуття права на заняття адвокатською діяльністю за новим Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. – 2014. Вип. 60. С. 285–290.
20. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики: монографія. / Заборовський В.В., Бисага Ю.М., Булеца С.Б.. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 650 с.
21. Décret n°2004-1386 du 21 décembre 2004 relatif à la formation professionnelle des avocats. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT0000000805388>.
22. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Т.Б. Вільчик ; наук. конс. І.Є. Марочкін; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 490 с.